

BALI – LOMBOK – JAVA

van reizigers voor reizigers

BALI – LOMBOK – JAVA

De wereld houdt niet op met draaien. Een wereldreiziger is de eerste om dat te beamen. Hoewel men geen inspanningen gespaard heeft om al de gegevens in deze gids uitgebreid te testen en te actualiseren, is het niet uitgesloten dat je ter plaatse vaststelt dat bepaalde gegevens in deze gids toch al opnieuw gewijzigd zijn. Veel adressen en suggesties in de Trotters zijn bovendien wat 'fragiel', juist omdat ze zo sympathiek en verrassend zijn. We zouden het daarom bijzonder op prijs stellen als je ons op de hoogte brengt van eventuele wijzigingen, zodat we de eerstvolgende herdruk op een correcte manier kunnen aanpassen. Dank bij voorbaat. Ons adres:

TROTTER

Uitgeverij Lannoo
Kasteelstraat 97
B-8700 Tielt

Uitgeverij Terra Lannoo
Postbus 97
NL-3990 DB Houten

E-MAIL: TROTTER@LANNOO.BE

WWW.TROTTERCLUB.COM

De prijscategorieën die in de Trottergidsen worden gebruikt, zijn steeds afgestemd op het land. Als je in een goedkoop hotelletje ongeveer € 25 betaalt, behoort een hotel waar je € 75 neertelt uiteraard tot de dure prijsklasse. De uitgever kan niet aansprakelijk worden gesteld voor eventuele fouten of de gevolgen ervan.

VERTALING Elly Lippens, Mireille Peeters, Petra van Caneghem, Willemien Werkman;

2013 Imago Mediabuilders

REISINFORMATIE VLAANDEREN EN NEDERLAND Wegwijzer, Brugge

OMSLAGONTWERP Studio Jan de Boer / Helga Bontinck

ONTWERP BINNENWERK Imago Mediabuilders

OMSLAGFOTO Shutterstock/agap

OORSPRONKELIJKE TITEL Le Guide du Routard – Bali - Lombok

OORSPRONKELIJKE UITGEVER Hachette, Paris

DIRECTEUR Philippe Gloaguen

STICHTERS Philippe Gloaguen en Michel Duval

HOOFDREDACTEUR Pierre Josse

ADJUNCTREDACTEUREN Benoît Lucchini en Amanda Keravel

REDACTEUREN Olivier Page, Véronique de Chardon, Isabelle Al Subaihi, Anne-Caroline Dumas, Carole Bordes, André Poncelet, Marie Burin des Roziers, Thierry Brouard, Géraldine Lemauf-Beauvois, Anne Poinot, Mathilde de Boisgrollier, Gavin's Clemente-Ruiz, Alain Pallier en Fiona Debrabander

© Hachette (alle rechten voor vertaling, reproductie en bewerking gereserveerd voor alle landen),

Uitgeverij Lannoo nv, Tielt, 2014

© Cartografie Hachette Tourisme

WWW.LANNOO.COM

D/2014/45/93 - ISBN 978 90 209 7313 6 - NUR 517

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

HOE GEBRUIK JE DEZE GIDS?

Door deze beknopte inhoudsopgave per deel van de gids te gebruiken hoef je niet telkens terug te bladeren naar de volledige inhoudsopgave voorin het boek.

Op het kleine kaartje linksboven zie je in een oogopslag welk deel van het land of de regio het betreffende hoofdstuk beschrijft.

Op de eerste pagina van elk nieuw deel zijn de toponiemen al in kaart gebracht met een paginaverwijzing voor wie ze direct wil raadplegen.

Aan de rand van de pagina's zorgen een duimgreep en een kopregel ervoor dat je direct ziet welke informatie er op de betreffende pagina wordt geboden.

Voor een herkenbare structuur en meer zoekgemak is de volgorde van onderwerpen per stad of regio telkens hetzelfde: praktische informatie - informatie over verblijf: slapen, eten, iets drinken, uitgaan - informatie over de bezienswaardigheden.

BALI

HET ZUIDEN VAN HET EILAND	112
DE ROUTES IN HET CENTRUM EN HET NOORDEN	156
DE ROUTES NOORDWAARTS: VAN UBUD NAAR HET BATURMEER	183
DE ROUTES IN HET OOSTEN	190
DE KUSTEN IN HET OOSTEN	214
DE NOORDKUST	222

BALI 233

LOMBOK (NUSA TENGGARA)

TOPONIEMEN	237
TOPONIEMEN	237
TOPONIEMEN	237

Lombok is jarenlang voor 'Spinnas papier' en maakt deel uit van de provincie van de kleine Indonésische (Nusa Tenggara). Het eiland heeft jarenlang Lombok vooral reizigers die willen ontspannen aan de toeristische stranden op Bali. Het toerisme op Lombok is veel langzamer tot ontwikkeling gekomen. Dat komt onder meer doordat de charme van het eiland minder opvalt na het zien van de andere eilanden. Het is een klein eiland dat de schoonheid van Lombok ongeveer vijf keer kleiner is, maar de stranden zijn er des te mooier.

Vroeger straatarm en binnenkort rijk aan toeristen?

Lombok is arm als Bali. Het eiland had maandenlang voldeed te zien. Het was dat het niet goed voor het eiland, maar de langzaam maar zeker 1975 is er een grote toeristische markt. Het eiland wordt nu een van de belangrijkste toeristische bestemmingen van de provincie. Het eiland wordt nu een van de belangrijkste toeristische bestemmingen van de provincie. Het eiland wordt nu een van de belangrijkste toeristische bestemmingen van de provincie.

Aan het eind van de jaren 1990 was het aantal toeristen nog maar een klein beetje. Het eiland was toen nog maar een klein beetje bekend.

AMPENAN, MATARAM, CAKRANEGARA EN MANDALIKA

NETWERKEN 237

De hoofdstad van het eiland is Mataram. Het is een van de belangrijkste toeristische bestemmingen van de provincie. Het eiland wordt nu een van de belangrijkste toeristische bestemmingen van de provincie. Het eiland wordt nu een van de belangrijkste toeristische bestemmingen van de provincie.

AANKOMST EN VERBODEN

- 1. **Besluit van de Minister van Binnenlandse Zaken** (1975) over de toelating van toeristen.
- 2. **Besluit van de Minister van Binnenlandse Zaken** (1975) over de toelating van toeristen.
- 3. **Besluit van de Minister van Binnenlandse Zaken** (1975) over de toelating van toeristen.

WITTE ETEN EN IETS DRINKEN

- 1. **Besluit van de Minister van Binnenlandse Zaken** (1975) over de toelating van toeristen.
- 2. **Besluit van de Minister van Binnenlandse Zaken** (1975) over de toelating van toeristen.
- 3. **Besluit van de Minister van Binnenlandse Zaken** (1975) over de toelating van toeristen.

WITTE ETEN EN IETS DRINKEN

- 1. **Besluit van de Minister van Binnenlandse Zaken** (1975) over de toelating van toeristen.
- 2. **Besluit van de Minister van Binnenlandse Zaken** (1975) over de toelating van toeristen.
- 3. **Besluit van de Minister van Binnenlandse Zaken** (1975) over de toelating van toeristen.

VEELGESTELDE VRAGEN	11	MENS, MAATSCHAPPIJ, NATUUR EN CULTUUR	69
21 TOPERVARINGEN VAN TROTTER	13	Beroemde personen	70
REIZEN NAAR BALI EN LOMBOK	16	Bureaucratie	71
REIZEN VANUIT BALI EN LOMBOK	17	Cultureel erfgoed	72
BALI PRAKTISCH	21	Dans	74
ABC van Indonesië	22	Drank	76
Alvorens te vertrekken	22	Economie	77
Bagage en kleding	25	Feesten, rituelen en ceremonies	78
Budget	26	Film	81
Douane	29	Fotograferen	81
Drugs	29	Geografie	81
Elektriciteit	29	Geschiedenis	82
Foaien	29	Geschiedenis van het toerisme op Bali: enkele overwegingen	90
Geldzaken	30	Godsdienst en geloof	92
Gezondheid	32	Keuken	94
Internetadressen	34	Media	96
Klimaat	35	Mensenrechten	96
Musea en bezienswaardigheden	36	Milieu	97
Noodgevallen	36	Muziek	99
Openingstijden	37	Roken	99
Overnachten	37	Sport en ontspanning	100
Post (kantoor pos)	39	Unitaid	102
Reisliteratuur	39	Wajang	103
Reisroutes	41	Werelderfgoedlijst van Unesco	104
Risico's en ergernissen	42	Zeden en gewoonten	104
Taal	44		
Telecommunicatie	52	BALI	
Tijdsverschil	54	HET ZUIDEN VAN HET EILAND	114
Vervoer	54	Denpasar	114
Winkelen	62	Sanur	120
		Kuta, Legian, Seminyak en Petitenget-Canggu	129
		Het schiereiland Bukit	153
		DE ROUTES IN HET CENTRUM EN HET NOORDEN	159
		Batubulan	159

INHOUD

Celuk	160
Sukawati, Batuan, Mas, Bono, Gianyar en Bangli	160
Ubud	162

DE ROUTE NOORDWAARTS: VAN UBUD NAAR HET BATURMEER 187

VAN UBUD NAAR TAMPAKSIRING	187
Tampaksiring	188
Het Baturmeer	189
Kintamani	195

DE ROUTES IN HET OOSTEN 195

Klungkung	195
Sidemen	197
Besakih	198
De Agungberg	199
Kusamba	201
De eilanden	201
Goa Lawah	209
Padangbai	209
Manggis Beach	213
Candi Dasa	213
Karangasem	218
Tirtagangga	218

DE KUSTWEG IN HET OOSTEN 220

Amed	221
Tulamben	226

DE NOORDKUST 229

Air Sanih	229
Kubutambahan	229
Sawan	230
Sangsit	230
Singaraja	230
Bedugul	232
Batukau	233

Munduk	233
Lovina	235

HET WESTEN VAN BALI 240

VAN LOVINA NAAR GILIMANUK 240

Pemuteran	240
-----------	-----

VAN GILIMANUK NAAR HET ZUIDEN VAN BALI 243

Tanah Lot	244
Mengwi	245
Sangeh	245
Kapal, Sempidi, Lukluk	246

LOMBOK (NUSA TENGGARA)

HET WESTEN, ROND MATARAM 254

Lembar	254
Ampenan, Mataram, Cakranegara en Mandalika	255
Senggigi en Mangsit	258
Narmada	265
Lingsar	265
Suranadi	266

NAAR HET ZUIDEN 266

Sukarara	266
Penujak	267
Sengkol	268
Kuta	268

HET MIDDEN VAN HET EILAND 275

Kotaraja en Loyok	275
Tetebatu	275

INHOUD

HET OOSTEN VAN HET EILAND

276

Labuhan Lombok 276

IN HET NOORDWESTEN, DE GILI-EILANDEN

276

Gili Air 282

Gili Meno 285

Gili Trawangan 288

HET NOORDEN VAN HET EILAND

297

De Rinjaniberg 297

JAVA

Yogyakarta 306

Prambanan 334

Borobudur 339

De Merapivulkaan 347

Surabaya 349

Probolinggo 358

De Bromovulkaan 360

De Semeruvulkaan 367

De Kawah Ijenvulkaan 369

REGISTER

375

IN DE TROTTERREEKS VERSCHENEN

380

KAARTEN EN PLATTEGRONDEN

Amed 223

Bali, overzichtskaart 113

Bali, het zuiden van 156

Bali, het noorden van 231

Baturmeer 191

Borobudur 340-341

Bromo- en Semeruvulkaan 364-365

Candi Dasa 214-215

Denpasar 117

Gili Air 283

Gili Meno 287

Gili Trawangan, overzichtskaart 291

Gili Trawangan, detailkaart 292

Indonesië, overzichtskaart 18-19

Java, overzichtskaart 308-309

Kawah Ijenvulkaan 370

Kuta (Bali), detailkaart 135

Kuta (Lombok) 269

Kuta-Legian-Seminyak, Petitenget-Canggu, overzichtskaart 130

Legian-Seminyak, detailkaart 137

Lombok, overzichtskaart 250-251

Lovina 236-237

Mangsit 260

Nusa Lembongan 203

Padangbai 211

Petitenget-Canggu, detailkaart 139

Prambanan 337

Rinjaniberg 299

Sanur 123

Senggigi 259

Surabaya 351

Tulamben 227

Ubud 166-167

Ubud, detailkaart 169

Yogyakarta 311

Yogyakarta - het centrum, detailkaart I 313

Yogyakarta - de wijk Prawirodaman, detailkaart II 315

Yogyakarta - de Kraton, detailkaart III 327

Yogyakarta - de omgeving, overzichtskaart 338

21 TOPERVARINGEN VAN TROTTER

OP BALI

- 1 De ceremonie van de zonsondergang bijwonen op de stranden van Kuta en Legian**, waar de lokale bevolking en de toeristen samen opgaan in een verbazingwekkende, plechtige communie. *Blz. 152*

- 2 Je laten masseren** op het strand van Kuta voor de folklore, of in een elegante spa voor de gelukzaligheid. *Blz. 153*

- 3 De tuimelende vliegers observeren** in het zuiden van het eiland. *Blz. 127*

- 4 Uitstapjes maken door de schitterende landschappen met rijstvelden in terrasvorm** in de streek van Ubud. *Blz. 184*

- 5 Een feest bijwonen** waar spiritualiteit en gezelligheid harmonieus samengaan. *Blz. 78*

- 6 Een voorstelling bijwonen**, van **legong** voor de verfijning of van **kecak** voor de betoverende kracht. *Blz. 184*

- 7** Overal: **de gratie van de vrouwen bewonderen** als ze bij het krieken van de dag offergaven neerleggen in de tempels of voor hun winkels. *Blz. 110*

- 8** In Amed de kleurrijke prahus de grillige golven zien trotseren als ze **uitvaren om te vissen**. *Blz. 225*

- 9** In Tulamben een duikexcursie maken naar de **Liberty**, een scheepswrak waar je honderden kleurrijke korallen en vissen kunt bewonderen. *Blz. 228*

- 10** Een zonsondergang bijwonen tegenover de **Tanah Lottempel**. *Blz. 244*

- 11** Met een prauw **door het rustige water van de mangrove glijden** in Lusa Lembogan. *Blz. 207*

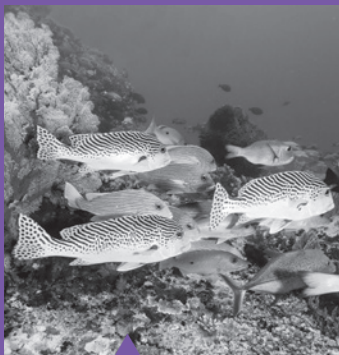

- 12** De Baturberg bewonderen vanaf het terras van een restaurant in Penelokan. *Blz. 109*

- 13** **Liefde en dood op Bali** van Vicki Baum **lezen** op het terras van je bungalow. *Blz. 41*

OP LOMBOK

- 14 De schitterende, verlaten stranden verkennen** in het zuiden van Lombok, ten westen van het dorp Kuta. *Blz. 272*

- 15 Duiken in het heldere, warme, rustige water** van de Gili-eilanden, **om de fantastische onderwaterwereld te ontdekken.** *Blz. 280*

- 16 In alle rust een fietstocht maken op het eiland Gili Trawangan,** op zoek naar vergeten stranden. *Blz. 297*

- 17 De beklimming van de Rinjani proberen,** een krachttoer die alleen haalbaar is voor wie een goede fysieke conditie heeft. Alle anderen kunnen gaan uithuilen aan de oevers van het Segara Anakmeer. *Blz. 297*

- 18 Gegrilde vis eten terwijl je naar de zonsondergang kijkt** in Gili Air, met een licht briesje dat voor afkoeling zorgt. *Blz. 284*

- 19 Sasakgevechten bijwonen,** een levendige traditie in het centrum van het eiland. *Blz. 275*

OP JAVA

- 20 Bij het ochtendgloren Prambanan en Borobudur ontdekken!** Een ervaring die je nooit meer vergeet! *Blz. 334, 339*

- 21 Rondkuieren op de markt van Yogyakarta.** *Blz. 330*

BALI

PRAKTISCH

ABC van Indonesië	22
Alvorens te vertrekken	22
Bagage en kleding	25
Budget	26
Douane	28
Drugs	29
Elektriciteit	29
Fooien	29
Geldzaken	29
Gezondheid	32
Internetadressen	34
Klimaat	35
Musea en bezienswaardigheden	36
Noodgevallen	36
Openingstijden	37
Overnachten	37
Post (kantoor pos)	39
Reisliteratuur	39
Reisroutes	41
Risico's en ergernissen	42
Taal	44
Telecommunicatie	52
Tijdsverschil	54
Vervoer	54
Winkelen	62

Sommige kantoren hanteren zeer aantrekkelijke koersen maar rekenen een hoog percentage commissie (zonder dat vooraf te melden). Geef de voorkeur aan een wisselkantoor dat geen commissie rekent, dat maakt het omrekenen gemakkelijker. Zorg ervoor dat je geen geld moet wisselen tijdens het weekend en op feestdagen want dan zijn de koersen minder gunstig. De wisselkantoren staan immers niet in verbinding met de centrale banken (die gesloten zijn tijdens het weekend) en hanteren daardoor een minder voordelige koers om er zeker van te zijn dat ze geen verlies maken.

De euro wordt overal aanvaard. Het is niet nodig om dollars mee te nemen (tweemaal wisselen betekent immers dubbele commissie). Wie toch liever een voorraad dollars meeneemt, moet weten dat dollars ouder dan 2003 niet worden geaccepteerd (zoek een blauwe lijn op de achterkant, meer informatie op [W newmoney.gov](http://www.newmoney.gov)).

OPGELET: heel wat lezers maken melding van bedrieglijke wisselpraktijken, voornamelijk in Kuta. Zie rubriek 'Diefstal' bij 'Kuta, Legian, Seminyak en Petitenget-Canggu'.

Betaalkaarten

Met een **betaalkaart** kun je geld opnemen bij de talrijke geldautomaten (ATM genoemd) op heel toeristische plaatsen. Wij vermelden ze per stad, als er zijn. Voor elke geldopname wordt een (variabele) commissie gerekend. Het maximale bedrag dat je kunt opnemen, verschilt van bank tot bank en varieert van 1.250.000 tot 2.500.000 Rps (€ 96,96 tot 193,93). De Danamon Bank is daarin het gemakkelijkst. Interessant om de commissiekosten te beperken! Op Bali kun je probleemloos rondreizen zonder andere betaalmiddelen dan je betaalkaart, op voorwaarde dat je voldoende contant geld opneemt als je de drukke centra een tijdje verlaat; dat betekent vaak dat je met je zakken vol geld rondloopt. Een betaalkaart is verder handig in noodgevallen en om grote aankopen te betalen. Daarnaast kun je met je kaart betalen in grote hotels, winkels en bij luchtvaartmaatschappijen. Bij elke betaling per betaalkaart wordt een toeslag gerekend voor bankkosten (3% voor *Visa* en 5% voor *American Express*). Controleer altijd goed de bedragen en bewaar steeds een kopie van de factuur als men je nog op de oude manier laat betalen.

Bij verlies of diefstal

Welke kaart je ook hebt, elke bank heeft een eigen procedure om die te blokkeren en een eigen noodnummer. Noteer voor het vertrek het noodnummer van je bank (je vindt het terug op de achterzijde van je geldopnamebiljet, op je contract of aan de geldautomaten) en het nummer van je betaalkaart (16 cijfers). Bewaar die gegevens op een veilige plek, en zeker niet samen met je betaalkaart. De medische bijstand is overigens beperkt tot de eerste 90 dagen van de reis. Reisbijstand is enkel voor luxekaarten (inlichtingen bij de bank). Vergeet niet de VERVALDATUM VAN JE BETAALKAART te controleren.

Nog een tip: als je geld opneemt bij een geldautomaat, doe dat bij voorkeur bij een automaat bij een bankkantoor. Bij problemen met je kaart (je kaart wordt ingeslikt, verkeerde code ...) kun je direct terecht bij een bediende van het kantoor (althans tijdens de openingsuren).

Blokkeren betaalkaart

Iedere bank heeft voor het blokkeren van een betaalkaart een eigen telefoonnummer. Noteer dit nummer voordat je op pad gaat, plus je rekeningnummer en kaartnummer. Bewaar deze gegevens op een veilige plek en niet op dezelfde plaats als je betaalkaart.

Bij verlies of diefstal van je betaalkaart kun je terecht op de volgende telefoonnummers:

In België

AMERICAN EXPRESS CARD - ☎ (02) 541 92 22 (Blue Card, Green Card, Gold Card)

☎ (02) 676 28 88 (Platinum Card) en [W americanexpress.be](http://www.americanexpress.be).

MASTERCARD - ☎ (070) 34 43 44 en [W mastercard.com/be](http://www.mastercard.com/be).

VISA CARD - ☎ (070) 34 43 44 en [W visa.be](http://www.visa.be).

In Nederland

AMERICAN EXPRESS CARD - ☎ (020) 504 80 00 en [W americanexpress.com/netherlands](http://www.americanexpress.com/netherlands).

MASTERCARD - ☎ 042 75 66 90 en [W mastercard.nl](http://www.mastercard.nl).

VISA CARD - ☎ 0800 022 31 10 en [W visa.nl](http://www.visa.nl).

Dringend geld nodig

[W westernunion.com](http://www.westernunion.com).

Als je dringend contant geld nodig hebt (verlies of diefstal van biljetten, reischeques, creditcards, betaalkaart), kun je heel snel worden geholpen dankzij het systeem van *Western Union Money Transfer*. Daarvoor moet iemand een bedrag in euro's voor jou deponeren bij een van de correspondenten van Western Union; in minder dan 15 minuten is het geld dan beschikbaar voor jou. De (vrij hoge) commissie wordt betaald door de afzender. Via je betaalkaart (*Visa of MasterCard*) kun je dag en nacht online geld overmaken.

In Indonesië heb je steeds je identiteitskaart nodig als je in een kantoor van Western Union meldt. De dienstverlening gebeurt in de meeste gevallen via de post of de banken *Mandiri* of *Pegadian*.

Bel op Bali naar ☎ (361) 72 29 99. Voor Java bel je ☎ (21) 72 44 515.

Munteenheid

- De **nationale munteenheid** is de Indonesische roepia of *rupiah* (Rps), die – in tegenstelling tot onze euro – niet verder wordt opgedeeld. Wat gezien de geringe waarde volledig logisch is: begin 2013 kreeg je voor € 1 ongeveer 12.000 Rps.
- Er is geen enkele beperking: je mag het land binnenkomen of verlaten met zoveel euro's, dollars of reischeques als je maar wilt.

Behalve in Kuta en Legian zul je bij je tocht rond het eiland nog meer schitterende breaks ontdekken, maar om die te beheersen moet je toch een echte prof zijn. Wie surfers in prachtige omstandigheden aan het werk wil zien, moet naar de rotsen van Uluwatu, waar de branding schitterend is. Op Bali vind je wat leesmateriaal over surfen, maar gevorderde en toch leergierige surfers kunnen het best contact zoeken met de Australische bonken.

Enkele adressen die van pas kunnen komen:

■ **Tubes Surf Bar & Restaurant:** *Poppies Lane II in Kuta*. Een referentie in het surfmilieus. Je vindt er informatie en materiaal.

■ **School of Surf:** *Blue Ocean Beach, Jl. Double Six in Legian* ☎ (361) 73 58 58 🌐 schoolofsurf.com. Je kunt de klanten van het surfcenter bezig zien, op het strand en tussen de golven.

Rafting

Het vertrekpunt ligt enkele kilometers ten noorden van Sangeh. De *Ayung River* (in de omgeving van Ubud) is sinds kort toegankelijk voor rafters. Je glijdt zonder gevaar door een tropisch woud met hier en daar rivierkloven.

De prijs die de reisagenten berekenen, is inclusief vervoer vanuit je hotel, de uitrusting (ook reddingsvesten), de verzekering en een maaltijd. Maar rafting is vrij nieuw en dus ook vrij duur. Gewoonlijk zijn er dagelijks twee afdalingen. Reken op een tocht van 6 uur, heen en terug.

■ **Sobek:** *Jl. By Pass Ngurah Rai 100X Simpang Siur, Kuta* ☎ (361) 76 80 50 🌐 balisobek.com. Het befaamde adres op Bali voor rafters. Organiseert ook talrijke andere activiteiten (voettochten, mountainbike enzovoort).

■ **Bali International Rafting:** *Jl. By Pass Ngurah Rai #5 Padang Galak, Sanur* ☎ (361) 84 461 94 🌐 99bali.com/adventure/international_rafting

■ **Ayung River Rafting:** ☎ (361) 23 87 59. Fax: (361) 22 42 36.

Fietsen

Een uitstekend middel om het eiland te ontdekken, op voorwaarde dat je over een goede conditie beschikt om de hoogteverschillen in het centrum aan te kunnen. Bali met de fiets verkennen, is daarom alleen weggelegd voor dappere sportievelingen en die zijn er niet veel. Mensen met minder ontwikkelde knien kunnen overal fietsen huren voor een spotprijs, om leuke tochtjes te maken in de buurt van hun hotel.

Mountainbiken

🚲 **Régis Requis:** ☎ 081 23 85 05 17 🌐 chasyre@indo.net.id. Een specialist wat betreft mountainbiken. Hij kent prachtige circuits (over bergroutes en kleine weggetjes) die niemand gebruikt. Heel goed materiaal. Van een gezinsuitstapje tot een sportieve trektocht: deze man heeft voor elk wat wils.

UNITAID

Unitaid werd ontwikkeld om de strijd aan te binden tegen hiv/aids, malaria en tuberculose, de drie ziekten die in de ontwikkelingslanden de meeste dodelijke slachtoffers maken. Het fonds wordt voornamelijk gefinancierd door een solidariteitsbijdrage te innen op vliegtuigbiljetten. UNITAID maakt geneesmiddelen en diagnoses toegankelijk voor de ontwikkelingslanden door de prijs ervan te verlagen. In minder dan 3 jaar tijd heeft het fonds bijna 900 miljoen dollar verzameld, waarvan 70% afkomstig is van vliegtuigbiljetten. Hierdoor konden ongeveer 200.000 met aids besmette kinderen worden behandeld en in totaal is de Unitaidfinanciering

ring goed voor meer dan elf miljoen behandelingen. Minder dan 5% van de fondsen wordt aangewend voor de werking van het programma, 95% wordt rechtstreeks gebruikt voor geneesmiddelen en tests. Je vindt meer over dit onderwerp op [W unitaid.eu](http://unitaid.eu).

WAJANG

Wajang betekent 'schaduw', maar het woord heeft een afgeleide betekenis, namelijk alle soorten theater, met inbegrip van de *wajang Orang*, theater met levende acteurs.

Wajang is van oorsprong een soort poppentheater, dat razend populair is in heel het land en dat in 2003 door de Unesco werd uitgeroepen tot meesterwerk van het mondelinge en immateriële werelderfgoed van de mensheid. Er is in Indonesië geen feest denkbaar zonder een marionettenvoorstelling. Na de onafhankelijkheid in 1945 gebruikte de minister van Informatie de marionetten zelfs als audiovisueel middel om de bevolking te onderrichten. Voor de gelegenheid werden poppen met heel realistische gezichten gemaakt.

De meest verspreide poppen zijn die van de *wajang Koelit* (ook bekend onder de naam *wajang Poerwa*), de *wajang Golek* en de *wajang Orang* of *wajang Wong* in het Javaans.

De voorstellingen zijn 's avonds. Er wordt een groot scherm van 4 m breed op circa 1 m hoog op een frame van bamboe gespannen. Een stronk van een bananenboom dient om er de marionetten op te zetten en ze overeind te houden. De poppenspeler (*dalang*) zit in kleermakerszit onder een olielamp waarvan het licht de schaduwen op het scherm weerkaatst en zo de magie van het schouwspel tot stand brengt. De marionetten worden rechts of links van de *dalang* gezet, naargelang ze het Goede of het Kwade verpersoonlijken. Op het midden van het scherm troont een gestileerde marionet, een soort van groot boomblad, ingesneden als kant. Het is de *Gunungan Kajon* die symbool staat voor de wereld. Naast de *dalang* neemt een klein *gamelan* (percussieorkest) plaats. De vrouwen en kinderen installeren zich aan de andere kant van het scherm zodat ze alleen de schaduwen zien, de mannen zitten aan de kant van de *dalang*.

WAJANG GOLEK-POPPE

WELKOMSTDANS TIJDENS EEN VOLLEMAANCEREMONIE IN UBUD

BALI

Museum Le Mayeur	128
De markt	161
Neka Museum	180
The Blanco Renaissance Museum	181
Traditionele opvoeringen	184
De bron van Tirta Empul	188
Water Palace	220
De rijstvelden van Tirtagangga	220
De rijstvelden van Jatiluwih	233
Het eiland Pulau Menjangan	242
De tempel (Tanah Lot)	244

Bali, het 'godeneiland', ademt charme en schoonheid. Het is een van de kleinste eilanden van de Indonesische archipel, maar veruit de geliefdste toeristische verblijfplaats. Dit kleine paradijs heeft alles wat nodig is voor een geslaagde vakantie. Schitterende stranden – hoewel zwemmen slechts op een paar plaatsen mogelijk is en wit zand eerder de uitzondering vormt –, indrukwekkende en met bossen begroeide vulkanische bergen, prachtige heuvels met trapsgewijs aangelegde rijstvelden waarvan de golvende lijnen heerlijk spelen met het licht. Een levendige, authentiek gebleven cultuur en vooral de verbazingwekkend vriendelijke bevolking met haar onverstoorbare gemoedelijkheid. Al even heerlijk is de aangeboren smaak van de Balinezen voor schoonheid, kunst en harmonie.

Donkere wolken pakken zich samen

Een idyllisch kader, maar toch kunnen we de donkere wolken die sinds een paar jaar de hemel verduisteren niet negeren. Ze laten het ergste vrezen voor een toekomst die steeds dichterbij komt. Door het gebrek aan een coherent ontwikkelingsplan, gecombineerd met de lokroep van de directe winst en de corruptie, zou dit eiland wel eens op het altaar van het massatoerisme en het mercantilisme geofferd kunnen worden. In de toeristische plaatsen verdwijnen de rijstvelden zienderogen en worden de voor landbouw bedoelde en ecologisch erg kwetsbare zones ingeruild voor golclubs en reusachtige vakantieoordens. Het vuil stapelt zich overal op omdat er geen ophaalsysteem is en bezoedelt zelfs de diepste rivierengten en ook de drukstbezochte stranden. Ondertussen neemt

HET ZUIDEN VAN HET EILAND

DENPASAR

300.000 INWONERS | NETNUMMER 0361

Denpasar, wat 'ten noorden van de markt' betekent, is de vroegere hoofdstad van het koninkrijk Badung. Het is een grote provinciestad die al meer dan 30 jaar gestaag aan het groeien en aan het uitbreiden is. Dat is het gevolg van de toeristische explosie. Denpasar heeft geen enkele charme en je riskeert dan ook van een teleurstellend bezoek terug te komen. In feite is dit de economische en administratieve hoofdstad van het eiland (en ook de hoofdplaats van de streek van Badung) en daarmee is alles gezegd. Voor de rest is de stad lawaaiig, druk en nogal chaotisch. Je vindt niet veel meer terug van het pittoreske stadje dat de Nederlanders in het begin van de 20ste eeuw ontwierpen, behalve misschien de fraaie grote markt, de *Pasar Badung*, en een mooi museum.

Hoewel de banken, reisbureaus en andere op de toerist gerichte instellingen vooral in Sanur, Kuta, Legian, Seminyak en Nusa Dua te vinden zijn, blijft Denpasar wel de zetel van de twee nationale luchtvaartmaatschappijen en een verplichte etappe voor de bemo's en bussen die uit het zuiden komen. Steeds meer privévervoerbedrijven vermijden deze stad door om te rijden via de Jalan Bypass Ngurah Rai, maar toch is de kans groot dat je hier vroeg of laat verzeild raakt. Probeer dan een paar uur vrij te maken voor een bezoek aan de markt en het museum en ook om een stukje van de Balinese realiteit op te snuiven, ver van de stranden en vakantieparadijzen.

AANKOMST EN VERTREK

MET DE BUS

Er zijn verscheidene busterminals. Elk bedient bepaalde steden (zie de tabel hierna). Het eerste busstation, dat van *Kreneng* of *Kereneng*, is in feite maar een tussenhalte waar je een bemo kunt nemen naar het grote busstation van *Batubulan* dat een paar kilometers verder ligt dan Denpasar. Als de bussen naar jouw eindbestemming vanuit Batubulan vertrekken, moet je dus eerst naar Kreneng gaan.

De busterminals van Denpasar zijn:

 Kreneng (plattegrond B2, 1): gele bemo's naar Batubulan. Vanuit Batubulan rijden minibussen met twintig zitplaatsen naar het oosten van Bali (Amlapura, Semarapura, Bangli, Gianyar, Padangbai en de veerboot naar Lombok) en naar het noorden (Ubud, Candi Dasa, Kintamani, Selat, Lovina, Singaraja). Voor Besakih rijd je eerst naar Semarapura (Klungkung), voor Tirtagangga en Amed/Tulamben neem je de bus naar Amlapura. In Kreneng vertrekken ook groene bemo's naar Sanur en blauwe bemo's naar de drie andere stations (Tegal, Ubung en Sanglah).

 Tegal (plattegrond A3, 3): naar het zuiden van het eiland (Kuta, Nusa Dua, Sanur, Jimbaran, de luchthaven).

 Ubung (plattegrond A1, 2): naar het noorden en het westen en ook naar Java via Gilimanuk. Voor Tanah Lot neem je de bemo naar Kediri. Neem een bemo naar Singaraja via Bedugul of Pupuan.

 Sangah: naar de haven van Benoa. Kleine stads-bemo's zorgen voor de verbinding tussen deze terminals.

Naar Java en de andere eilanden

Er vertrekken dagelijks bussen vanuit de busterminal van Ubung (plattegrond A1, 2).

Verschillende busbedrijven rijden op Java. Je koopt de kaartjes in het busstation. In de prijs zijn de bus en de veerboot altijd begrepen, evenals de busrit op Java zelf.

- **Naar Surabaya:** ongeveer 15 bussen per dag. Duur: ongeveer 12 uur.
- **Naar Malang:** tot 8 bussen per dag. Duur: ongeveer 12 uur.
- **Naar Yogyakarta en Solo:** 7 bussen per dag. Duur: 15 uur. Als je naar Yogya wilt, lees dan in

het hoofdstuk over deze stad na welke busmaatschappijen wij je aanbevelen. Reserveren kun je bij de reisagenten. Vraag er ook naar de precieze vertrektijden

- **Naar Semarang:** 6 bussen per dag. Duur: 14 uur.
- **Naar Jakarta:** 8 bussen per dag. Duur: meer dan 24 uur.
- **Naar Bandung:** 5 bussen per dag. Duur: 25 uur.
- **Naar Bogor:** dezelfde bus als naar Jakarta. Duur: 24 uur.

MET DE BOOT

- **Naar Lombok:** vertrek met een minibus vanuit Kreneng en boot in Padangbai.
- **Naar Java:** vertrek vanuit Ubung en boot in Gilimanuk.

NUTTIGE ADRESSEN

TOERISTISCHE INFORMATIE

i Tourist Indonesia (Bureau voor Toerisme; plattegrond B2): Jl. Surapati 7 ☎ 23 14 22. In de omgeving van het Bali Museum. Geopend ma.-do. 7.30-15.30 u en vr. 8.00-13.00 u. Je kunt er allerhande documentatie ophalen: een kaart, plattegronden, een festiviteitenkalender (*Calendar of Events*). Het bureau heeft ook een eigen maandelijkse krant, de *Bali Travel News*. Maar verwacht geen hulp of informatie over Denpasar.

IMMIGRATIE

■ **Kantor Imigrasi (immigratiebureau; plattegrond B4, 5):** Immigration, Jl. Panjaitan 4, Niti Mandala Renon, niet ver van Sanur ☎ 22 78 28. Dezelfde openingstijden als het Bureau voor Toerisme. Voor wie in Sanur of Denpasar verblijft. Wie in Kuta zit, kan beter naar het immigratiebureau voor de luchthaven van Ngurah Rai gaan. Wie in het noorden logeert, moet naar Singaraja gaan.

🇳🇱 **Ereconsulaat van Nederland (plattegrond B4):** Jl. Raya Kuta 127 ☎ (361) 76 15 02.

Fax (361) 75 48 97 📧 dutchconsulate@kcbtours.com.

POST, TELEFOON

✉ **Sentral Kantor Post (centraal postkantoor; plattegrond B4):** Jl. Raya Puputan Renon ☎ 22 35 66. 3 km van het centrum, aan de weg naar Sanur. Geopend ma.-za. 8.00-17.00 u. Het kantoor doet ook poste restante en het vertegenwoordigt Western Union.

☎ **Wartel Telkom (plattegrond B2, 9):** Jl. Kaliasen 10. Dag. geopend 6.00-24.00 u.

☎ **Kantor Telpon (telefooncentrale; plattegrond A4, 8):** Jl. Teuku Umar 6. Dag en nacht geopend.

GELDZAKEN

Er zijn hier heel wat banken en geldautomaten. Het aantal wisselkantoren is daarentegen beperkt.

SPOEDGEVALLEN

■ **Openbaar ziekenhuis van Denpasar (UGD):** Jl. Diponegoro, in de wijk Sanglah ☎ 22 79 11. Kom hier alleen als je echt geen duit meer op zak hebt en niet verzekerd bent. In alle andere gevallen: haast je naar *SOS Medika International* of *BIMC*, in de richting van Kuta. Dit zijn twee privéziekenhuizen die weliswaar duur zijn, maar waar je (bij voorbaat) ongeschonden uitkomt.

■ **Tandarts:** Dr. Sucipto, Jl. Diponegoro 150 A/32 ☎ 22 25 41. Dag. geopend 10.00-22.00 u. Groepspraktijk met heel bekwame tandartsen die allemaal Engels spreken.

■ **Politie:** Jl. Gunung Sanghyang ☎ 42 42 45.

VRIJE TIJD

■ **Indonesia Australia Language Foundation:** Jl. Raya Sesetan 190 ☎ 22 52 43 📧 ialf.edu. Lessen Indonesisch voor een hoofdzakelijk Engelstalig publiek. Talenpracticum en bibliotheek. Mogelijkheid om te logeren bij een gastgezin.

AUTOVERHUUR, REISAGENTEN EN LUCHTVAARTMAATSCHAPPIJEN

■ **André Sewatama Rent a Car (plattegrond A3, 5):** Jl. Ngurah Rai Bypass 330 ☎ 28 83 59 [W andre-sewatama-bali.com](http://andre-sewatama-bali.com). 1 km van McDonald's, in zuidelijke richting gelegen, aan de rechterkant van de weg. Voordelige tarieven op het volledige wagenpark, van mini-jeeps tot minibussen. Kortingen mogelijk, afhankelijk van de huurtijd en het seizoen. Wordt beheerd door André Reich, een heel aardige Duitser die ook vloeiend Frans spreekt en al enkele decennia op Bali woont. Hij is een van de weinige verhuurders die een allriskverzekering aanbiedt mits je 10% extra betaalt. Deze dekt de auto (zonder de passagiers) en schade aan derden (vrijstelling van € 100). Hij heeft ook 'eenrichtingsauto's' van Bali naar Yogyakarta of omgekeerd. Je laat de auto achter bij aankomst. Daarvoor betaal je ongeveer € 100 extra boven op de huurprijs. Dat heet dan *drop off*. Kosten voor het achterlaten. Je kunt ook een chauffeur huren voor een dag of een langere periode, altijd tegen voordelige tarieven.

■ **Reisbureau Nick Tours (plattegrond A2, 6):** Jl. Danau Tamblingan 68 ☎ 28 77 92 [W nick-tours.com](http://nick-tours.com). Allerlei soorten uitstapjes en activiteiten met vertrek in Sanur. Verhuur van auto's met chauffeur.

■ **Luchtvaartmaatschappij Thai Airways:** kantoor in hotel Grand Bali Beach (plattegrond A1, 7) ☎ 28 81 41. Geopend ma.-vr. 8.00-17.00 u.

VRIJE TIJD

■ **Atlantis International (plattegrond A3, 8):** Jl. Ngurah Rai Bypass 96E ☎ 28 43 12 en 081 23 80 57 67 [W balidiveaction.com](http://balidiveaction.com). Zie onder 'Sport en vrije tijd' de rubriek 'Duiken' in 'Mens, maatschappij, natuur en cultuur', vooraan in deze gids. Duikcentrum van Jérôme, een Fransman die overal gaat duiken, met name in Nusa Penida, Nusa Lembongan, Amed, Padangbai ... Heel erg bekwaam.

■ **Bali Breizh Divers (buiten plattegrond, via A1):** Jl. Ngurah Rai Bypass 70 X ☎ 28 12 01 en 081 338 732 713 [@ balibreizhdivers@gmail.com](mailto:balibreizhdivers@gmail.com) [W balibreizhdivers.com](http://balibreizhdivers.com). Dag. geopend 7.00-

19.00 u. Liggt ten noorden van Sanur, in de richting van Ubud, 500 m na het kruispunt met KFC en Donuts rechts. PADI-duikcentrum met 5 sterren dat wordt geleid door een Bretons koppel, Nadège en Guy Faisnel. Zij leveren alle PADI-certificaten af, van initiatie tot instructeur, en organiseren duik-safari's voor ieders budget. Ook duiksessies van een hele dag. Nitrox gratis voor certificaathouders. Franstalige begeleiding.

■ **Baliberty: Jl. Blanjong** ☎ 081 337 175 945 [W baliberty.com](http://baliberty.com). Dit kantoor wordt geleid door Alice en Renaud, een sympathiek Frans koppel dat heel persoonlijk te werk gaat.

■ **Blue Oasis Beach Club (buiten plattegrond, via A4):** op het strand, in Semawang, achter het Sanur Beach Hotel ☎ 28 80 11, toestel 1792 [W blueoasisbeachclub.com](http://blueoasisbeachclub.com). Verhuur van materiaal voor allerlei watersporten, van kajak tot funboard en wakeboard, zonder windsurfen te vergeten. Je kunt hier ook les volgen. Een van de weinige clubs op het eiland die ook kitesurfen aanbieden. De zaak wordt gerund door een jonge, aardige Italiaan.

ALLERLEI

■ **Supermarkt Hardy's (plattegrond A3, 9):** Jl. Danau Tamblingan. Dag. geopend 8.00-22.00 u. Je kunt hier bijna alles kopen.

■ **Boekhandel Periplus (plattegrond A3, 9):** op de begane grond van Hardy's. Dag. geopend 9.00-21.30 u. Goede boekhandel met veel Engelstalige werken en een interessant aanbod van kaarten.

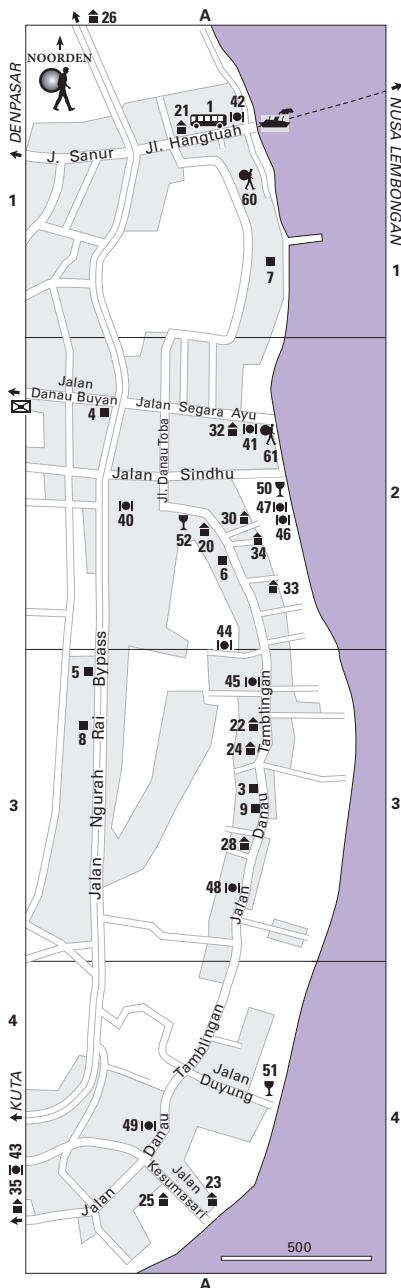
SLAPEN

In tegenstelling tot Kuta zul je in Sanur geen spotgoedkope *losmen* vinden.

GOEDKOOP

(150.000-300.000 Rps, € 12,50-25)

■ **Yulia 1 Home Stay (plattegrond A2, 20):** Jl. Danau Tamblingan 38 ☎ 28 80 89. Kamers achter de winkel van de eigenaar, in een aardige kleine tuin in Balinese stijl. Vier prijscategorieën. De duurste kamers hebben warm water. Algemeen onderhoud is goed. Terras met bam-

Nuttige adressen

- 1 Boot naar Nusa Lembongan en Nusa Penida
- 1 Perama
- 3 Guardian Pharmacy
- 4 Tandarts
- 5 André Sewatama Rent a Car
- 6 Reisbureau Nick Tours
- 7 Thai Airways (Inna Grand Bali Beach)
- 8 Atlantis International
- 9 Supermarkt Hardy's en boekhandel Periplus

Slapen

- 20 Yulia 1 Home Stay
- 21 Watering Hole 1
- 22 Keke Home Stay
- 23 Kesumasari Beach Homestay
- 24 Flashbacks
- 25 Stana Puri Gopa Hotel
- 26 Tropical Bali Hotel
- 28 Taman Agung Beach Inn
- 30 Sari Sanur Resort
- 32 Segara Village
- 33 Tandjung Sari
- 34 La Taverna
- 35 Puri Santrian

Eten

- 40 Avondmarkt
- 41 Warung Made Weti
- 42 Warung Mak Beng
- 43 Sari Bundo Jaya
- 44 Lilla Warung
- 45 Pregina Warung
- 46 Bonsai Café
- 47 Bennos Restaurant
- 48 Lumut
- 49 Massimo

Iets drinken en uitgaan

- 50 Beach Café
- 51 Komilfo
- 52 Little Bird

Wat is er te zien?

- 60 Museum Le Mayeur
- 61 Sanur Beach Market